

Szívós Erika: Az öröklött város. Városi tér, kultúra és emlékezet a 19–21. században.

Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2014. 246 oldal.

Budapest Főváros Levéltára kiadásában jelent meg Szívós Erikának a 19–21. századi városi tér, kultúra és emlékezet témájával foglalkozó, közel kétszázötven oldalas tanulmánykötete. A várostörténész tíz tanulmányban Budapest öröklött adottságainak kérdését fejtegeti több történelmi korszakot érintve. Szívós a történelmi előzmények ismertetését nélkülözhetetlennek tartja ahhoz, hogy a nagyvárosi problémákat teljes mélységében meg lehessen érteni, hiszen az előző korokból öröklött adottságok határozzák meg a város mindenkori jelenét. Ehhez pedig a történelmi gyökerekig és le egy-egy korszak városstervezési és társadalomtörténelmi vonatkozásainak bemutatásakor. A kötet összeállításakor a szerzőt az a szándék vezérelte, hogy Budapest új- és jelenkori történetét középpontba állítva vázoljon fel lehetséges várostörténelmi témákat, illetve azok megközelítéséhez kínálkozó módszereket.

A kötet tanulmányai három nagyobb tematikus egységbe sorolva kerülnek közlésre. Az első blokkból Budapest egy történelmi városnegyedének, Belső-Erzsébetvárosnak a történetét és társadalmi átalakulását ismerhetjük meg. E városrésznek kiemelt figyelmet szentel a szerző. A kötet tíz írása közül ugyanis öt tanulmány vizsgálja a szóban forgó kerület múltját, annak bérházait, legendáit és a Klauzál tér lakónegyedét több korszakon keresztül.

Az első tanulmányban az olvasó előtt feltárul, hogyan rétegződött át többször is a belső-erzsébetvárosi István tér társadalmi a 19. századtól egészen az 1970-es évekig. A szerző második írásában a II. világháború utáni időszak társadalmi átrendeződését elemzi, azt az épített környezettel párhuzamba állítva. Ezt követően a Budapest történelmi lakónegyedeiben álló régi bérházak megítélését, valamint a hozzájuk fűződő attitűd módosulását követi nyomon, így tárva fel az államszocialista korszak várospolitikájának hatásait a Klauzál térhez fűződően az 1970-es, 1980-as évek során. Szívós negyedik írása a lakótelepek jelenkori megítélésének dilemmájával foglalkozik. A szerző azon az állásponton van, hogy a Kádár-korszak emlékműveinek tekinthetők a lakótelepek, vagyis éppúgy Budapest örökségét képezik a maguk nemében, mint az I. világháborút megelőzően vagy a Horthy-korszak évei alatt épült lakónegyedek. Mindezt egy review article műfajú tanulmányban tárja fel, áttekintve a témával foglalkozó szakirodalmat. Reflektál emellett a rendszerváltozást követő időszak lakótelep-építési eljárásának problémáira, valamint az ezekhez fűződő városfejlődési anomáliáknak is figyelmet szentel.

A kötet írásainak második csokra olyan tanulmányokból áll, amelyek a városi kultúra, szubkultúra és a közös-

ségek világába kalauzolják az olvasót, továbbá olyanokból, amelyek napjainkra feledésbe merült, ám egykoron tekintélyes művészek és városlakók történetét ismertetik. Az első tanulmányban a dualizmus kori Budapest nagyvárosi kultúrájának jellegzetességeiről tájékozódhatunk. A témát egyedi megközelítéssel, két művészfejedelem munkásságához fűződően térképezi fel Szívós Erika. Stróbl Alajos, a kiváló szobrász és László Fülöp festőművész önreprezentációjának tükrében feltárul, hogyan vettek részt az alkotók a városi térben zajló ünnepek és ceremóniák életre hívásában, hogyan gazdagították azok hagyományait. Ugyancsak e témakörhöz kapcsolódik a második írás. Ebben Jókai Mór kötetek új megvilágításba kerülnek, mint a korabeli Budapest vonásainak dokumentálói. Jókai korát vizsgálva az Osztrák–Magyar Monarchia társadalmi életének kiemelkedő eseményeire helyezte a hangsúlyt a szerző.

A társadalom egy másik csoportjára irányítja a figyelmet Szívós Erika harmadik írásában, amelyben a belső-erzsébetvárosi társadalmat mint szubkultúrát veszi górcső alá. Ezen értelmezés folyamán az egyének és közösségi csoportok közötti kapcsolatok minőségét vizsgálja meg. Ebből a megközelítésből továbblépve pedig felfejti a keresztény és zsidó közösségek, vallási felekezetek csoportjainak egymással való szoros kapcsolatát. Teszi mindezt a magyar történelem tragikus korszakára, az 1938 és 1945 közötti évekre fókuszálva. Fény derül arra, hogyan szakadtak meg a helyi közösségek korábbi tradíciói, és hogyan ment végbe a városrész társadalmának teljes

mértékű átszerveződése a jogfosztások, a gettósítás, valamint a háború következményei folytán.

A kötet záró szegmense három műhelytanulmányt foglal magában. Az első közülük a modern kori várostörténet kutatásmódszertanának kérdéseivel foglalkozik. Szívós felhívja a figyelmet az interjúra, mint fontos várostörténeti vizsgálati eljárásra. Meggyőzően érvel amellett, hogy az interjúkészítés eljárása kamatoztatható a kutatási problémák, illetve a legendák feltárásában. Ezenfelül szól az interdiszciplinaritás lehetőségeiről is, a várostörténet és a városantropológia, illetőleg a városszociológia kapcsolódási pontjairól. A következő írás a várostörténetnek a magyar egyetemi történelemoktatás rendszerében elfoglalt helyét igyekszik feltérképezni, a várostörténet mint diszciplína intézményesülésének folyamatát bemutatni. Arra keresi a választ, hogyan valósult meg a várostörténet beépülése az egyetemi oktatásba a rendszerváltástól napjainkig terjedő időszakban. A kötet zárótanulmánya historiográfiai jellegű áttekintést kínál az érdeklődők számára. Az írásból a Carl Schorske munkásságának hatására létrejövő osztrák és közép-európai történetírás alternatív irányzatainak tablója rajzolódik ki. Schorske emelte a köztudatba a „fin-de-siècle Vienna”-toposzt a *Bécsi századvég: politika és kultúra* című könyvével. Szívós ennek a megkerülhetetlen kötetnek a hatástörténetét tárja fel, egyúttal a polgári elitkultúrával foglalkozó Schorske „egyik Bécsének” ellenhatásaként kibontakozó „másik Bécsre”, a hétköznapi emberek életére irányuló kutatásokra hívja fel a figyelmet. A szerző reflektál

a századfordulós Bécshez fűződő egyetemes kultúrtörténeti toposzra építkező szakirodalom elmúlt három évtizedének eredményeire is.

A 2001 és 2012 között publikált tanulmányok most először jelentek meg együttesen kötetbe rendezve. A borítót díszítő archív felvétel a kötet allegóriájának is tekinthető, amint az Astorián átrobognak a villamosok, de mögöttük rendíthetetlenül magasod-

nak a bérházak. A könnyedén áttekinthető, logikusan szerkesztett kötetet táblázatok és névmutató egészítik ki. Talán csak az illusztrációk és a térképek csekély száma kelt hiányérzetet, de ettől függetlenül a kötet mind a szakmai, mind a főváros múltja iránt érdeklődő közönség számára élvezetes olvasmányként szolgálhat.

Nagy Boglárka